

рядкування (когіпоніми). Термінологія аналізованих наукових праць І. Франка, об'єднана інтегральною семою, утворює тематичні групи із загальним значенням «засоби платежу», «грошовий результат фінансово-кредитної операції», «фінансово-кредитні документи і цінні папери», «заклади, які здійснюють фінансово-кредитні операції».

Список використаних джерел

1. Алексеева Л. М. Проблемы термина и терминообразования: учеб. пособ. [по спецкурсу] / Л. М. Алексеева. – Пермь, 1998.
2. Гак В. Г. К вопросу о семантической типологии словосочетаний / В. Г. Гак // Проблемы сочетаемости слов: сб. науч. Тр. МГПИИЯ. – М., 1979. – Вып. 145. – С. 44–52.
3. Гондл Л. Проблемы семантики / Л. Гондл; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1975. – 484 с.
4. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М., 1977. – 246 с.
5. Панько Т. І. Мова і нація в естетичній концепції І. Франка / Т. І. Панько. – Л.: Світ, 1992. – 192 с.
6. Попова З. Д. Лексическая система языка: Внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы изучения / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 148 с.
7. Уфимцева А. А. Семантика слова / А. А. Уфимцева // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука, 1980. – С. 5–80.
8. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. П. Филин // Езиковедски исследования в чест на академик Стефан Младенов. – София, 1957. – С. 523–539.
9. Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания / Ф. П. Филин. – М.: Наука, 1982. – 336 с. – (АН СССР, Институт русск. яз.).
10. Франко І. Економічні праці (1878-1887) / І. Франко. – Том 44. – Книга 1. // Зібрання творів у п'ятдесяти томах: Наукові праці. – Томи 44–47. – К.: Наукова думка, 1984. – 767 с.
11. Франко І. Економічні праці (1878-1887) / І. Франко. – Том 44. – Книга 2. // Зібрання творів у п'ятдесяти томах: Наукові праці. – Томи 44–47. – К.: Наукова думка, 1984. – 694 с.
12. Шадурский И. В. Тематическое изучение лексики / И. В. Шадурский // Методы изучения лексики; [под. ред. А. Е. Супруна]. – Минск: Изд-во БГУ, 1975. – С. 48–52.

The functioning of term in a scientific text is described in the article. The thematic groups of economic vocabulary in scientific and economic works of Ivan Franko singled out and analyzed. Basic terms that convey the concept of the category nature are highlighted. The features of synonymous-terms usage were investigated. The features of the terms creation in the language of I. Franko were investigated.

Keywords: scientific text, term, economic vocabulary, synonymous-terms.

УДК 81:161.2'367:332

Г.В.Горох

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЕПІТЕТІВ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

У статті розкрито стилістичні функції епітета в поетичних творах Олександра Олеся, визначається епітет як образно естетично маркований атрибут і ширше – як категорія художнього пізнання світу через образні ознаки.

Ключові слова: стилістика, функції, епітет, поетичні твори, стаття, народні пісні, прислів'я, приказки.

Метою статті є дослідження стилістичних функцій епітета в поетичних творах Олександра Олеся.

Творчість О. Олеся перебуває на сьогодні у колі досліджень відомих літературних науковців (Р.Радишевський, М. Невдалий, О. Олійник та ін.). Їх дослідження допомагають зрозуміти своєрідність його світогляду та жанрову наповненість його поезії. Поезії О. Олеся відзначаються

різноплановістю й різноманітністю образів (сонця, вітру, туману та ін.), що пояснюється реакцією внутрішнього стану ліричного героя на сприйняття зовнішньої дійсності.

Самобутність поезії О. Олеся з вираженим індивідуальним стилем вражала «літературний бомонд» тоді і хвилює сучасників сьогодні. Р. Радішевський зазначає: «Увійшов і утвердився як тонкий лірик, співець краси й сили кохання, природи й долі рідного краю, поет надії, віри, чарівним словом якого на струнах серця видобувалися наймелодійніші звуки, виражалися найсвітліші людські почуття» [4, 5].

Як об'єкт лінгвістичної поетики і стилістики поетичну мову почали вивчати у ХХ ст., характерні явища індивідуального словотворення, динамічні процеси в синтаксисі, процеси символізації слів-понять, набуття ними функцій мовних звуків національної культури. Великого значення мають дослідження видатних мовознавців як О. Потебні, В.Виноградова, Л.Булаховського, А.Веселовського, Г. Винокура, Л. Савицької, В. Шелест, Л.Савченко, С. Єрмоленко.

Проте, незважаючи на значні напрацювання вчених із названої проблеми, залишається недостатньо з'ясованим питання стилістичних функцій епітетів у мовотворчості Олександра Олеся.

Об'єктом дослідження є стилістичні функції епітета в поетичних творах Олександра Олеся.

У народних піснях епітет **зелений**, маючи реальне предметно-візуальне значення кольору, називаючи усталену фарбу природи, набув і символічного значення оновлення життя, молодості, свіжості, сили, символізуючи надію і радість. Наприклад, у поезії О.Олеся, крім традиційних пісенних дистрибутив **земля, ліс, чай, трава, луг, дерево, гори**, епітет **зелений** має і метафоричний дистрибут казка – символ ідеальної краси і єднання поета з природою. Наприклад: Тихо на кобзі **зеленій** шумить; Країно див! Далека мріє, **зелена** казка серед див (О.Олеся). Про символічний характер епітета **зелений** у поезії О.Олеся можна судити й з епітета мертвий. Наприклад, ідіть із мертвої пустелі в краї **зелені** і **веселі** (О.Олеся).

Мотив ніжності простежується і в поетичних образах із епітетом **білий**, в яких зливаються і об'єктивна ознака білого кольору, і суб'єктивне переживання від споглядання його, наприклад: Ранок, в яблуках розквітлих тоне все село... Білий цвіт – як сніг на горах, як твоє чоло! (О.Олеся).

Кольористичний епітет **чорний** виходить із кола своїх традиційних символічних сполучень із пейоративною семантикою (чорний смуток, чорний шум, чорні дні, чорні літа, чорні негоди, чорні думи). Наприклад: Кричать **чорні** дні і ночі, все недобре щось віщують, рвуть, клянуть розбите серце; **Чорним** круком **чорну** вістку із чужини хтось приніс; Падала промінням на холодні груди, проганяла думу **чорну**, навісну (О.Олеся).

Як символ світання (природного і соціального), сподівань і надії, а з ними і кращого життя, використовується в поезії епітет **рожевий**, наприклад: Прийми мене, весно **рожева**, слугою твоєї краси; а вітер теплий полудневий шепоче щось крізь сон **рожевий** (О.Олеся).

Синій колір належить до опоетизованих і романтиками і символістами. Це колір неба, води, повітря, квітів, очей, тобто тих реалій, що часто стають предметом образного мовотворення. Наприклад: І ходив-блукав до ночі **синім** степом без доріг (О.Олеся).

У понятійне коло синього кольору як проміжного між чорним і білим входить кілька кольористичних лексем, серед яких основні **сірий, сивий, сизий**. Слово **сизий** в українському фольклорі є постійним епітетом до слів голуб, голубка, наприклад: Ліворуч – **сиза** казка ночі, чиїсь ласкаві, ніжні очі (О.Олеся).

Серед внутрішньо чуттєвих епітетів виділяють одоративні та емотивні епітети. Одоративні епітети – це ті, що характеризують предмет за запахом, нюхом, смаком, дотиком, наприклад, **пекучий**: Є слова, як жар **пекучі** (О.Олеся).

Найбільшу групу серед внутрішньо чуттєвих епітетів становлять емотивні (почуттєві) епітети. Наприклад, ніжний: А ніч така ясна і **ніжна** (О.Олеся), палкий: Чи чуєш в поклик моїм **палке** благання (О.Олеся).

Семантичний обсяг епітета крилатий формується за трьома основними значеннями: схожий на крила; піднесений, урочистий; який поширюється швидко, ніби на крилах, наприклад: Душа моя така ж сьогодні **крилата**, вільна, як і ти; Крізь дим прорвався дзвін **крилатий**; Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних (О.Олеся).

Поетичний вимисел часто ґрунтується на корінні українських ментальних образів. Використовуючи їх здебільшого як готові моделі, розщеплюючи вже існуючі структури мовної референції, поет створює нові. Наприклад: В журбу мою про тебе тернову згадку я вплету; Я в снах колись стрівався з нею в терновому саду (О.Олеся).

Поет використовує у своїй поезії період, що свідчить про майстерність автора. Наприклад:

Коли весна рожева прилетить
І землю всю вбере і заквітчає,
Коли зелений гай ласкаво ласкаво зашумить
І стоголоса заспіває,

Коли весні зрадіє світ увесь
І заблищить в щасливій долі,
І ти одна в квітках і травах,
В полі десь,
Серед весни, краси і волі
Не зможеш більше серце зупинить,
Що в грудях буде бити, мов шалене,
І скрикнеш, – знай, не долетить
Уже твій скрик тоді до мене (О.Олесь).

Уособлення вважається найвиразнішою ознакою фольклору, зокрема казок, легенд, народних оповідок, загадок. Наприклад: В хустках всміхаються личка жоржин, в смушках сховались коралі шипшини (О.Олесь).

Епітет як образний, естетично марковий атрибут має дві основні граматичні категорії для свого формування і вираження: прикметник із граматичною функцією присубстантивного означення і якісно-означальні прислівники з граматичною функцією прислівного означення – обставиною способу дії. Наприклад: І марили айстри в розкішнім півсні про трави шовкові, про сонячні дні, – і в мріях вважалась їх казка ясна, де квіти не в'януть, де вічна весна...; Ах, пані, пані чарівна, як я люблю, люблю вас ніжно, прозоро, безгрішно! (О.Олесь).

Визначаючи епітет як образний естетично маркований атрибут і ширше – як категорію художнього пізнання світу через образні ознаки, виділяємо й інші граматичні форми й конструкції, які мають образно-означальне наповнення і відповідають на запитання граматичного означення який? як? Наприклад: Волосся жмутами проміння Горить на зеленій траві (О.Олесь).

Пасивні дієприкметники доконаного виду, що мають негативну семантику і передають стан розпачу, безнадії. Наприклад: Душа зневірена дрімає; Душа сполохана тремтить (О.Олесь).

Епітетів-дієприкметників зі стилістичною конотацією за шкалою позитивної оцінки мало. Наприклад: Стривайте воскреслі надії свої, О серце розквітле, зів'янь: фіалок не треба нікому...; хмари осяяні квітли вгорі; Поведи на заквітчані степи (О.Олесь).

Як виразники динамічної ознаки (дії, процеси, стану) прислівники виконують образну функцію епітета, наприклад: ясно снігами замітає, гойдаються журно; водевіль і трагедія нагло зійшлися; бились шалено; Як вільно, широко думкам; дихають важко троянди розквітлі; листя боязко тремтить; Шумить журливо гай (О.Олесь).

Поет вживає у своїх поетичних творах епітет, виражений іменником-прикладкою, наприклад: Думки-метелики знімаються на крилах; Все втонуло в пісні-морі; Мрія моя тихо сходила піснею-кров'ю. Плети вінок співцю-герою; І, зуби зціпивши, сміявся, оганьблений народ-титан; Народе-страднику, навчи в ваганні любити свій Єрусалим, навчи в короткому стражданні прийняти серце ним. Над країною-сиротою; На грудях страдниці-землі; Чолом тобі, о земле-мати, уклін мій, страднице, прийми (О.Олесь).

До композитних епітетів можна віднести і редульковані утворення: дивно-дивний, вічно-вічний, тихий-тихий, ніжний-ніжний, білий-білий. Наприклад: Одайте тиші нам прислухатись до світу і вічно-вічним душу напоїть; Лише квітки в степах вас укрили під тихий-тихий плач дощів (О.Олесь).

Інтенція поета на актуалізацію атрибута, що став основою редулькованого епітета, настільки висока, що часто такі епітети підсилюються порівняльним зворотом. Наприклад: Ніжну-ніжну, як подих билини, я хотів би вам пісню скласти; Є слова, що білі-білі, як конвалії квітки, лагідні, як усміх ранку, ніжно саяні, як зірки (О.Олесь).

Автор вживає епітет, виражений формою орудного відмінка іменника, наприклад: А воля в темниці, А воля в тюрмі Орлицею б'ється об стіни німі;

Хвилина порошинкою пролине;

Нас жах голодним звіром з'їв (О.Олесь).

Образно-естетична функція придієслівних субстантивних епітетів у поетичному контексті підсилюється низкою актуалізаторів, які семантично пов'язують епітети в один образно-синонімічний ряд і в результаті образ ніби «наростає». Наприклад: Мовчу... Іду шляхом зневіри, тернами, кручами іду... і капа кров з моєї ліри і квітне маком по сліду. Я буйним степом розгорнуся, я морем співів розіллуся (О.Олесь).

Роль епітетної структури може виконувати ціла предикативна конструкція на зразок: Душа моя – дно безджерельне й сухе; Душа моя – пуста холодна й німа; Душа ставала крем'яною; В краю прокляття і ганьби – одні глухі, байдужі скелі, другі – осліплені раби; Народ як знятий із хреста; Гіркий був келих життєвий; Твій сміх – се танець водоспадів, се злива сонячних каскадів; Коси – жмут ясний пшениці; Але уста, уста її! На мармур кинуті коралі! Твої очі – тихий вечір... Твої очі – сизі хмари... Твої очі – сиза річка... Твої очі – ніжні квіти... Твої очі – тиха радість... (О.Олесь).

Список використаних джерел

1. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наукова думка, 1978. – 206 с.
2. Грушевський М. Поезія Олеся / Михайло Грушевський // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття. – К., 1944.
3. Мацько Л.І. Стилістика української мови: підруч. / Л.І.Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
4. Олесь О. Твори: в 2 т. / Упоряд., авт. перед. та приміт. Р.П. Радішевський. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – 959 с.

Summary. The article deals with the stylistics functions of the epithets in the Alexander Oles' poetry. The epithet is depicted as the marked appanage and as the category of the artistic perception of the world through the figurative symbols.

Key words: stylistics, functions, the epithet, lyrics, the article, folk songs, proverbs.

УДК: 811. 161.2'373

Н.В.Гудима

СЕМАНТИЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті охарактеризовано такі терміни, як семантична адаптація, асиміляція, освоєння; проаналізовано етапи адаптації запозиченої лексики; виокремлено основні чинники, що зумовлюють зміни значення у слові. Встановлено, що при запозиченні слова з іншої мови на ґрунті мови-реципієнта може відбуватися розширення, звуження або збереження його значення.

Ключові слова: семантична адаптація, асиміляція, освоєння, входження, укорінення, проникнення, пристосування, запозичення, процес.

Проблема доцільності запозичення та використання іншомовної лексики завжди посідала і посідає важливе місце у лінгвістичних дослідженнях. У російському та українському мовознавстві останніх років це питання віддзеркалено в роботах Б.М. Ажнюка, В.М. Арістової, Л.М. Архипенко, Н.І. Ашиток, О.Е. Біржакової, Я.А. Голдованського, С.П. Грищенко, Л.П. Єфремова, І.М. Кочан, М.П. Кочергана, Л.П. Крисіна, О.А. Лисенко, О.М. Мороховського, О.Г. Муромцевої, О.Д. Пономаріва, С.В. Семчинського, Г.А. Сергєєвої, В.П. Сімонок, О.В. Степанюк, О.А. Стишова та ін., у яких були створені передумови для розуміння процесу адаптації іншомовних слів на семантичному рівні за законами мови-реципієнта. Проте масштаби названої проблеми настільки широкі, що виникає потреба ґрунтовнішого дослідження її із залученням нового і ще більшого за обсягом фактичного матеріалу. Адже вивчення семантичної адаптації іншомовних слів має величезне як практичне, так і теоретичне значення, що і зумовлює актуальність нашої статті.

На сучасному етапі розвитку української мови інноваційним процесам відведено значну роль у розвитку й формуванні лексико-семантичної системи мови. Інноваційні процеси характеризуються такими чинниками: 1) активне збагачення структурного плану мови смисловими відтінками, пов'язане з політичними змінами в суспільстві; 2) посилення тенденції до семантичних змін у мові, які вимагають уточнення й диференціації їх значень. Отже, потрібно використовувати семантичний критерій, тобто зважати на семантику того самого слова в українській та іноземній мовах.

Семантичну адаптацію визначають як входження іншомовної лексичної одиниці в лексико-семантичну систему мови-реципієнта, становлення та подальшу еволюцію значення на новому мовному ґрунті. Цей процес деякі дослідники називають ще семантичною асиміляцією (О.М. Мороховський), семантичним освоєнням (В.М. Арістова, О.Е. Біржакова, Я.А. Голдованський, Л.П. Єфремов, О.А. Лисенко, В.П. Сімонок,) та функціональною або семантичною адаптацією (Л.М. Архипенко, Г.А. Сергєєва, І.М. Кочан, О.Г. Муромцева, С.П. Грищенко, Б.М. Ажнюк, Л.П. Крисін, О.В. Степанюк). Проте якщо дотримуватись усталеного тлумачення понять: «адаптація» як «пристосування» та «асиміляція» як «уподібнення», то більш прийнятним є визначення процесу адаптації. Ми долучаємось до думки О.М. Мороховського стосовно цілісності процесу пристосування запозичення до системи мови-реципієнта і вважаємо за доцільне використовувати